

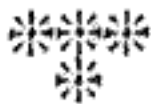
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΚΔΕΛΜΗΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΡΕΥΝΗΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΚΔΕΛΜΗΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΟΥ
Δ. Φ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

«Κι ἴδη τοῖς ἐσόμενοις τὰ ἀπόρρητα
φάνηεν βέλτερον, ὥστε ἐν τοῖς ἄλλοις
οὐκ ἐν ταύτοις γάλλοι' ἄν οὕτω θεω-
ρήσειεν . . . »

(Αριστοτ. Ηθολογικ. Α', α' β.)

ΧΑΡΤΟΠΩΛΙΚΑ - ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ
ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
ΑΦΩΝ Κ. ΚΑΜΤΣΙΚΟΥ
19 ΒΕΡΑΝΖΕΡΟΥ - ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἰδία αἰῶνος μέχρι σήμερον, ἡ ψυχολογία, δυνάμει τῆς προόδου, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς Φιλοσοφίας, καὶ τῆς Παιδαγωγικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ μάλιστα τῆς Βιολογίας καὶ τῆς Φυσιολογίας, Νευρολογίας, Φρενολογίας, κλπ. ἐσημείωσε τὴν μεγαλειτέραν ἀνάπτυξιν, τὴν ἐπιμελεστέραν ἐπιστημονικὴν καλλιέργειαν, τὴν εὐρυτέραν διάδοσιν καὶ τὴν ἰσχυροτέραν ἐπιβολὴν ἐπὶ τῶν συγχρόνων ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν, ἢ θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν κατευθύνσεων.

Διὰ συγκεντρώσεως εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς τῶν περὶ γενέσεως καὶ ἐξελίξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἡμῶν βίου—εἴτε ἀτομικοῦ, εἴτε κοινωνικοῦ—ἐπιστημονικῶν θεωριῶν, κατέστη γενικὴ ἐπιστήμη ἐξυψηροῦσα σπουδαίως τὴν φιλοσοφίαν δι' ἐρεῦνης εἰδικῆς ἐπὶ τῆς γενέσεως καὶ ἐξελίξεως τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ἐν γένει πνευματικοῦ βίου, ἢ κατ' ἄλλον τρόπον, δι' ἐρεῦνης ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ καὶ τῆς συνθέσεως τῆς λεγομένης ἐμπειρίας, ἐξ ἧς ἀναχωρεῖ ἡ φιλοσοφία. Δι' ἐφαρμογῆς τῆς ἐξ ἄλλου, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς διδασκαλίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Herbart, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν γένει πρακτικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ βίου κατοῦν—δυνάμει γενικεύσεως τῆς πειραματικῆς ἐρεῦνης ἐπὶ πασῶν τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Weber, Fechner, Helmholtz μέχρι τοῦ W. Wundt κλπ.—ἔλαβε τοιαύτην ἔκτασιν, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχη σήμερον ἐνέργεια, πράξις, ἐπάγγελμα καὶ ἐν γένει ἐκδήλωσις ψυχικὴ διὰ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ, ἢ ἐμφάνισις πνευματικῆς ζωῆς καὶ πολιτισμοῦ διὰ συμβιώσεως ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἢ ὅποια νὰ μὴν ὑπόκειται εἰς ψυχολογικὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνείαν.

Ἡ μεγάλη ἐπίδρασις, τὴν ὅποιαν ἀσκεῖ ὁ ψυχικὸς καὶ πνευματικὸς βίος ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ καθημερινοῦ πρακτικοῦ βίου, προῦκάλεσεν ἀνέκαθεν τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν ἐπὶ τῶν ὑποκειμενικῶν καταστάσεων καὶ ἐπὶ τῶν φαινομένων τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἡ πρόοδος ὁμοῦς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἢ σημειωθεῖσα διὰ τῆς ἐξελίξεως τῆς φιλοσοφίας καὶ ἰδία τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀπῆλλαξε τὴν ἔρευναν ταύτην μυθολογικῶν καὶ μεταφυσικῶν ἐπιδράσεων, καταστήσασα τὴν ψυχολογίαν ἐμπειρικὴν καὶ πειραματικὴν, ἢτοι θετικὴν ἐπιστήμην, ἢ ψυχοφυσικὴν, ἀσχολουμένην εἰς τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευματικὸν βίον, ὅπως εἰς γεγονότα, φαινόμενα καὶ λειτουργίας, ἅτινα κατοῦν ἐντελεχοῦς παρατηρήσεως, περιγραφῆς, παρακολουθήσεως καὶ συστηματοποιήσεως τῶν σχέσεων τῶν, ὑποβάλλει εἰς ἐρμηνείαν. Ὑπὸ τὴν ψυχοφυσικὴν, ἢ πειραματικὴν ταύτην ψυχολογίαν, ἀνεπτύχθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν πλείστοι εἰδικοί κλάδοι χάριν τῆς ἐξυψηροῦσεως τῆς ἐμβαθύνσεως εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου. Ἡ Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία, ἡ Διαφορικὴ, ἡ Ἐπαγγελματικὴ, ἡ ἐπὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἰδιοφύσεως καὶ διανοήσεως ψυχολογικὴ ἔρευνα,

ἡ Ψυχοπαθολογία, ἡ Ψυχιατρικὴ, ἡ Ψυχοανάλυσις, ἡ Ψυχοτεχνία, ἡ Συγκριτικὴ ψυχολογία διὰ τῆς Παιδοψυχολογίας καὶ τῆς Ζωοψυχολογίας, ἡ Ἐθνοψυχολογία καὶ Λαοψυχολογία, ἡ Παραψυχολογία τέλος ἢ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν ψυχικὰς ἐρεῦνας ἐπὶ ἀποκρῦφων φαινομένων (πνευματισμοῦ, τηλεπαθείας, ὑποβολῆς, ὑπνώσεως, μαγείας κλπ.) δίδουσι τὴν εἰκόνα τῆς τοιαύτης ἐξειδικεύσεως, τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης. Ἐὰν εἰς ταῦτα προσθέσωμεν καὶ τὴν μεγάλην ἐπίδρασιν, ἣν ἀσκεῖ ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ καὶ ἐπαγγελματικοῦ βίου πρὸ πάντων ἡ Ψυχοτεχνία : 1) διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῶν τάσεων καὶ τῶν ἰδιοφυϊῶν ἀναλόγως πρὸς τὸ εἶδος ἐργασίας καὶ τὸ μέλλον ἐπάγγελμα τοῦ ἀτόμου καὶ 2) διὰ τῆς ὁργανώσεως τῆς ἐργασίας ἐν γένει καὶ τῶν βιομηχανικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν λειτουργιῶν, σχηματίζομεν τότε τὴν ἀντιλήψιν ὅτι οὐδεὶς σύγχρονος ἄνθρωπος, εἴτε ἀμειωμένος εἰς τὴν ἐπιστήμην ἢ εἰς τὴν καλλιτεχνίαν, εἴτε ἀφοσιωμένος εἰς τὸν πρακτικὸν καὶ ἐπαγγελματικὸν βίον, δύναται νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ νὰ ἐγκύβη εἰς τὰ ψυχολογικὰ ζητήματα καὶ νὰ σχηματίσῃ ὀρθὰς περὶ αὐτῶν ἀντιλήψεις.

Ἡ ἀνάπτυξις αὕτη καὶ ἔκτασις τῆς ψυχολογίας, ὡς καὶ ἡ ἀπουδαιότητι αὐτῆς σημασία διὰ τὸν πρακτικὸν καὶ ἐπαγγελματικὸν βίον, ὅστις πράγματι ἐκ ψυχικῶν κυρίως λόγων ἐξαρτᾶται, προὐκάλεσαν κατ' ἀρχὰς τὴν ἀπόφασιν ἡμῶν πρὸς συγγραφὴν «Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν ψυχολογίαν». Ἐπειδὴ ὅμως ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον ἐμφανίζονται συνήθως συγγράμματα, τὰ ὅποια, ἂν δὲν περιορίζωνται εἰς προσωπικὰς τοῦ γράφοντος ἀντιλήψεις, συγχρόνους μόνον θεωρίας καὶ κατευθύνσεις περιγράφουσι πρὸς τὸν σκοπὸν ὑποστηρίξεως ἀτομικῶν τοιούτων, —πρᾶγμα τὸ ὅποion δὲν συντελεῖ εἰς τὴν ὅσον καὶ ὅπως πρέπει εἰσαγωγὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς ἐξελέξεως καὶ εἰς τὴν πορείαν, ἣν ἀκολουθεῖ αὕτη ἐν τῇ ψυχικῇ καὶ πνευματικῇ βίῳ, —διὰ τοῦτο προὔτιμήθη ἡ διὰ τῆς ἱστορίας τῆς ψυχολογίας, ὡς προόδου τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν περὶ γενέσεως καὶ ἐξελέξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου παράστασις μὲν τῆς συμβαινούσης ἐξελέξεως καὶ προόδου, ὑποβοήθησις δὲ πρὸς αὐτενεργικὴν ἐμβάθυνσιν εἰς τὰς σχέσεις καὶ εἰς τὰ προβλήματα τῆς ἐξελισσομένης ζωῆς. Ἄλλως τε, ἐφ' ὅσον ἡ ὡς ἀτομικὸς ψυχικὸς βίος καὶ ὡς κοινωνικὸς τοιοῦτος συγχρόνως ἐκδηλουμένη ζωὴ, μετὰ τῶν σχετικῶν ἀντιλήψεων καὶ θεωριῶν, μόνον ὑπὸ τὸ παρελθὸν ἐμφανίζεται ἀντικειμενικῶς παρέχουσα τὴν βάσιν κριτικῆς μελέτης καὶ ἐμβαθύνσεως, ἢ εἰς τὸ παρελθὸν τοῦτο ἐμβαθύνουσα ἱστορικὴ ἐπιστήμη δύναται ἀσφαλτέστερον νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς σχέσεις καὶ ἰδιοτροπίας τῆς ζωῆς καὶ νὰ βοηθήσῃ εἰς τὸν σχηματισμὸν ὀρθῶν περὶ ταύτης ἀντιλήψεων δι' αὐτενεργικῆς ἐμβαθύνσεως, πρᾶγμα τὸ ὅποion ἐπιδιώκει τὸ παρὸν σύγγραμμα περισσότερον ἀπὸ τὴν πλήρη καὶ ἐντελῆ ἐξιστόρησιν θεωριῶν καὶ τὴν ἐξυπνηρέτησιν τῆς ἐγκυκλοπαιδικότητος.

Ἐπὶ τὴν κυρίαν ταύτην κατεύθυνσιν λοιπὸν ἡ παρούσα Ἱστορία τῆς Ψυχολογίας δὲν θὰ ὑστερήσῃ καὶ εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν θεωριῶν, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῶν θὰ κατωρθοῦτο προόδος εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς πραγματικότητος, τὴν ὅποιαν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν διαφόρων παραγόντων διαφόρως ἐκάστοτε ἔχομεν ὑπ' ὄψιν καὶ ἀντιλαμβάνομεθα. Εἰς τὴν ὀρθὴν ὅμως πραγματικότητα δύναται ἀσφαλῶς νὰ φέρῃ ἡ κριτικὴ τῶν ἀντιλήψεων καὶ θεωριῶν κατὰ τὰς συνθέσεις καὶ ἀντιθέσεις αὐτῶν καὶ ἡ ἀναγνώρισις

τῶν κυρίων παραγόντων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ὄχι δι' ὑποθέσεων, ἀλλὰ διὰ τοῦ εἶδους καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀλληλεπιδράσεως αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ ἱστορία αὐτῆ τῆς ψυχολογίας στηρίζεται εἰς τὴν συγκριτικὴν καὶ κριτικὴν μέθοδον ἀποφεύγουσα μετ' ἐπιμελείας τὴν ὑπόσθηξιν ὕλιστικῶν, ἰδεαλιστικῶν καὶ ἐμπειρικῶν θεωριῶν καὶ προσπαθοῦσα νὰ ἐκτιμήσῃ δεόντως τὴν σημασίαν τῶν παραγόντων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ τὴν σπουδαιότητα τῶν διαφόρων θεωριῶν.

Δίδοντες μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν δι' αὐτενεργικῆς ἐμβαθύνσεως κατανόησιν τῆς πραγματικότητος καὶ εἰς τὸν σχηματισμὸν ὀρθῶν ἀντιλήψεων περὶ γενέσεως, ἐξελίξεως καὶ σχέσεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἔχομεν ὑπ' ὄψιν σοβαρὰν ἐξυπηρέτησιν, τόσον τῆς καθ'αυτὸ ἐπιστήμης καὶ θεωρίας, ὅσον καὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου, ὅπου αἱ περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἀντιλήψεις ἀσκοῦσι μεγάλην ἐπίδρασιν, καθὼς δυνάμεθα νὰ βεβαιωθῶμεν ἐὰν ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν εἰς τὰς ἠθικάς, πολιτικάς, αἰσθητικάς, οἰκονομικάς κλπ. σχέσεις καὶ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου κοινωνίας. Ἡ ἐπιστήμη καταλήγουσα διὰ κριτικῆς τῶν ἀντιλήψεων καὶ θεωριῶν περὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου εἰς ἀναγνώρισιν τῶν πραγματικῶν παραγόντων, ἀποβάλλει τὴν ἐπίδρασιν σχολαστικῶν θεωριῶν ἢ ἀντιλήψεων στηριζομένων εἰς ἀτομικὴν ἰδιοσυγκρασίαν καὶ ψυχοσύνθεσιν, ἐνῶ συγχρόνως μακρὰν ἐνδεχομένων πλανῶν περιορίζεται εἰς τὸ περιεχόμενον αὐτῆς, τὸ ὅποιον, καθορισμένον κατὰ πλάτος καὶ βάθος εὐκόλως ὑποβάλλεται διὰ καταλλήλων μεθόδων εἰς ἔρευναν καὶ ἐπεξεργασίαν. Ὁ πρακτικὸς ἐξ ἄλλου βίος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ὀρθῶν ἐπιστημονικῶν θεωριῶν καὶ πορισμάτων κανονίζεται ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ αἱ ἀτομικαὶ πράξεις ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀγαθῆς βουλήσεως καὶ εὐγενῶν τάσεων διατελουσῶν εἰς σχέσεις πρὸς εὐὴ ἡγμένην πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρὸς τὴν φρόνησιν. Πρὸς ἀπόδειξιν τούτων δὲν ἔχομεν, παρὰ νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τῶν ἀναγνώστων εἰς τὴν ἐπίδρασιν, ἣν ἀσκοῦσιν αἱ διάφοροι ἐπιστήμαι ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως ἰδίᾳ. Ὁ ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν προκύψας ἐπιστημονικὸς ὕλισμὸς ἐξηπλώθη καὶ εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ πνευματικοῦ βίου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οὕτω δ' ἔχομεν τὴν συστηματοποίησιν τῶν οἰκονομικῶν θεωριῶν, τοὺς ἀγῶνας τάξεων καὶ τὴν ἰδεολογίαν τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου. Ὁ ὕλισμὸς οὗτος ἀντιτίθεται καὶ ἀνταγωνίζεται πρὸς τὸν ἐκ παραδόσεως ἰδεαλισμὸν καὶ πρὸς τὸν ἱστορισμὸν, ὅστις ἐν τῷ ψυχικῷ καὶ πνευματικῷ βίῳ οὐδεμίαν σχέσιν ἢ ἐξάρτησιν τούτου ἐκ φυσικῶν καὶ μηχανικῶν ἀλληλεπιδράσεων τῆς βλῆς παραδέχεται. Ὁ ὕλισμὸς καὶ ὁ ἰδεαλισμὸς ἀποτελοῦσι βεβαίως ἀκρότητας προεθούσας ἐκ μονομεροῦς ἐπιστημονικῆς κατευθύνσεως εἰς τὰς ἀντιλήψεις καὶ θεωρίας περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἐπομένως ὅταν ἡ ἐπιστήμη φέρῃ εἰς πλήρη κατανόησιν τῆς συμβαινούσης πραγματικότητος καὶ τῆς σχέσεως καὶ τῆς ἀλληλεξαρτήσεως τῶν διαφόρων παραγόντων ἐν τῇ ζωῇ καὶ τῇ φύσει, τότε καὶ αἱ ἀκρότητες θὰ παύσῃ καὶ διὰ καταλλήλου ἐπιδράσεως ἐπὶ τοῦ πρακτικοῦ βίου τῶν τοιούτων ἐπιστημονικῶν πορισμάτων ἢ ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ ἐνέργεια καὶ δράσις θὰ ἐξυπηρετῇ ἕτερα ἰδεώδη πηγάζοντα ἐξ ὀρθῶν ἀντιλήψεων.

Ἡ διὰ τῆς ἱστορίας τῆς ψυχολογίας καθοδήγησις εἰς τὰ πραγματικῶς ἐν τῷ ψυχικῷ καὶ πνευματικῷ βίῳ συμβαινόντα, δύναται νὰ προσφέρῃ μεγάλην ἐπίσης καὶ ἄμεσον βοήθειαν εἰς τὴν ἀγωγὴν καὶ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Herbart ἡ Παιδαγωγικὴ ἐστηρίχθη εἰς τὴν ψυχολογίαν καὶ τὴν ἠθι-

κὴν καὶ ἐκ τῆς προόδου τούτων ἐξαρτῆ τὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν καὶ ἐπιτυχίαν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἠκολούθησε τὰς ψυχολογικὰς καὶ ἠθικὰς θεωρίας ἐν παντί καὶ παρεδέχθη μονομερεῖς θεωρίας καὶ ἐμνηματοποίησε τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ μέσα τῆς ἀγωγῆς συμφώνως πρὸς τὰς θεωρίας περὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν λειτουργιῶν. Ἀλλὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἀγωγή καὶ ἐκπαίδευσις, ὡς μὴ ἀνταποκρινομένη πρὸς τὰ ἰδεώδη καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῆς οὕτω μόνον πνευματικῶς διακωνιζομένης κοινωνίας, προσκρούει εἰς ἀντιδράσεις καὶ ἀδυνατεῖ νὰ συγχρονισθῇ. Ἡ ἀνεξαρτησία τῆς ἐξ ἄλλου ἐκ τῆς Ψυχολογίας καὶ ἠθικῆς εἶναι ἀδύνατος, διότι οἱ μέλλοντες νὰ διαπαιδαγωγήσῃσι καὶ διδάξῃσι πρέπει νὰ διδαχθῶσι συστηματικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς, ὅποτε αἱ θεωρίαι αἱ ἠθικαὶ καὶ αἱ ψυχολογικαὶ ἔχουσι πάλιν τὸν λόγον. Διὰ τοῦτο, μόνον θεωρίαι καὶ ἀντιλήψεις περὶ ἐξελιξεως καὶ σχέσεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου βασιζόμεναι εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ εἰς τοὺς διὰ ταύτης ἀλληλεπιδρῶντας παράγοντας δύνανται νὰ δώσωσιν εἰς τὴν ἀγωγὴν καὶ ἐκπαίδευσιν σκοποὺς ἀληθεῖς καὶ πραγματικοὺς καὶ μέσα κατάλληλα πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν. Τοιαῦται ὅμως θεωρίαι δὲν σχηματίζονται ἄλλως, παρὸς διὰ κριτικῆς ἐμβασύνθεως εἰς τὰς σχέσεις τῆς ὑπὸ τύπον συνειδήσεως καὶ πνευματικοῦ βίου ἐκδηλουμένης ζωῆς.

Συμφώνως πρὸς τὰνωτέρω, τὸ παρὸν σύγγραμμα σκοπὸν ἔχει: 1) Νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τῶν λειτουργιῶν καὶ τῆς ἐξελιξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου διὰ κριτικῆς μελέτης καὶ ἐμβασύνσεως εἰς τὰς ἐξειλισσομένης ἀντιλήψεις καὶ εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς θεωρίας. 2) Διὰ συνδρομῆς πρὸς σχηματισμὸν ὀρθῶν ἀντιλήψεων περὶ γενέσεως καὶ ἐξελιξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, νὰ ἐξυπηρετήσῃ τελειότερον τὰς παρὰ τῆς ψυχολογίας βιοθουμένης ἐπιστήμας (Κοινωνιολογίαν, Νομικὴν, Πολιτειολογίαν, Ἱατρικὴν, Θεολογίαν, Οἰκονομικὰς ἐπιστήμας, Στατιστικὴν κλπ.) καὶ πρὸ πάντων τὴν Παιδαγωγικὴν, ἡ ὁποία διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐφαρμογὴν τῶν σκοπῶν καὶ τῶν μέσων τῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας ἀπαιτεῖ ὄχι ξηρὰς γνώσεις καὶ ὀρισμοὺς ἢ θεωρίας ἀσχέτους πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἀλλ' ἐμβάθυνσιν ἀτενεργόν, πνευματικὴν ὀξυδέρκειαν, κρίσιν καὶ ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν παραγόντων τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. 3) Νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν πρακτικὸν ἐν γένει βίον διὰ συνδρομῆς καὶ βοήθειας πρὸς σχηματισμὸν ὀρθῶν ἀντιλήψεων περὶ τῆς σημασίας καὶ τῶν σχέσεων ὕλης καὶ πνεύματος, σώματος καὶ ψυχῆς, βλικῶν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν, ἅτινα ἐκ περιτροπῆς καὶ κατὰ περιστάσεις ἐξαίρομεν καὶ ὑπερεκτιμῶμεν ἀναλόγως πρὸς τὰς ἀνάγκας ἡμῶν καὶ τὰς ἐλλείψεις.

Ἐπὶ τῇ βίσει τούτων τὸ παρὸν σύγγραμμα, ὡς κριτικὴ ἱστορία τῆς προόδου τῶν κατευθύνσεων καὶ τῶν ἀντιλήψεων περὶ τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου δημιουργεῖ τὴν ἀξίωσιν νὰ μὴ θεωρῆται βιβλίον εἰδικοῦ περιεχομένου καταλλήλου διὰ τοὺς ἔχοντας σχέσιν πρὸς τὴν ψυχολογίαν μόνον. Ἐχόν ὑπ' ὄψιν τὴν βοήθειαν πρὸς ἀτενεργικὴν ἐμβάθυνσιν καὶ πρὸς σχηματισμὸν πεποιθήσεων ἐξ ἰδίας παρακολουθήσεως τῶν σχέσεων τῆς πραγματικότητος, ἐξυπηρετεῖ πάντα ἐνδιαφερόμενον διὰ τὴν ἀλήθειαν.

Διὰ νὰ κατορθώσῃ ὅμως πάντα ταῦτα ἡ παροῦσα ἱστορία τῆς ψυχολογίας δερῆσει νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν καὶ κατάλληλον τρόπον συλλογῆς, κατατάξεως καὶ ἐπεξεργασίας τοῦ ἀνήκοντος εἰς αὐτὴν περιεχομένου. Τὸ εἶδος δὲ καὶ τὸν τρόπον συλλογῆς καὶ ἐπεξεργασίας τοῦ περιεχομένου σχηματίζει ἐκ κριτικῆς

τῆς ὑφισταμένης **ὄχρετικῆς βιβλιογραφίας**. Ριπτόντας ἐν βλέμμα εἰς τὰς ὑπαρχούσας ἱστορίας τῆς ψυχολογίας, αἱ ὁποῖαι γενικώτερον πραγματεύονται περὶ τῶν ἀντιλήψεων καὶ θεωριῶν τῶν ἔχουσῶν ὑπ' ὄψιν τὴν γένεσιν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, εὐρίσκομεν ὅτι ποικίλουν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τοῦ περιεχομένου καὶ ὡς πρὸς τὴν μέθοδον ἐπεξεργασίας αὐτοῦ. Πολλὰ τούτων ἀρχίζουσι τὴν ἱστορίαν τῶν περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἀντιλήψεων ἀπὸ τὴν προσωκρατικὴν λεγομένην φιλοσοφίαν, ἄλλαι, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἱστορίας τῶν ὄρων, ἀρχονται ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ ὄρου «**ψυχολογία**» ἢ ἀπὸ τῆς ἀναπτύξεως τῶν πρώτων περὶ ψυχῆς φιλοσοφικῶν θεωριῶν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἕτεροι τέλος ἀναγνωρίζουσι μακρότατον προπαρασκευαστικὸν στάδιον, διὰ τῶν μυθολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἀντιλήψεων, τὴν ἀρχὴν μὲν τῶν περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου θεωριῶν παραδέχονται ὡς προερχομένην ἐκ τῆς προϊστορικῆς μυθολογικῆς καταστάσεως, τὸν σχηματισμὸν ὁμῶς ἐπιστημονικῆς ψυχολογίας ἀποδίδουσι εἰς τὴν νεωτάτην ἐποχὴν. Ἀναλόγως πρὸς τὴν ποικίλιαν τῆς ἐκτάσεως τοῦ περιεχομένου παρουσιάζουσι αἱ διάφοροι ὑπάρχουσαι ἱστορίαι τῆς ψυχολογίας καὶ διαφορὰς εἰς τὴν διαίρεσιν καὶ εἰς τὴν μέθοδον. Μερικαί, ἀκολουθοῦσαι τὸν τύπον τῆς ἐν γένει ἱστορίας, διαιροῦσι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ Μεσαίωνα, τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, διὰ τὰ τὸ περιγράψωσι καὶ συσχετίσωσιν αἰτιωδῶς κατόπιν. Ἄλλαι δίδουσι μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ ἐξέλιξιν τῶν ὄρων καὶ ἐννοιῶν τῆς ψυχολογίας, περιορίζουσι τὴν ἐξιστόρησιν εἰς τὴν γένεσιν καὶ ἐξέλιξιν τῶν ἀντιλήψεων καὶ θεωριῶν περὶ διανοήσεως, αἰσθήσεως, βουλήσεως, συνειδήσεως κλπ. Ὑπάρχουσι τέλος καὶ ἕτεροι ἱστορίαι τῆς ψυχολογίας κριτικαί, αἱ ὁποῖαι κατὰ μὲν τὴν διαίρεσιν ἀκολουθοῦσι τὰς σημαντικὰς διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν ψυχολογικῶν θεωριῶν ἐποχὰς, καθ' ἧς ἔζησαν διάφοροι προσωπικότητες (Leibniz π. χ. Wolff, Kant κλπ.) κατὰ δὲ τὴν μέθοδον ἐξιστορήσεως ἀκολουθοῦσι τὴν σύγκρισιν καὶ περιγραφὴν ἢ ἀνάπτυξιν.

Αἱ ἱστορίαι τῆς ψυχολογίας τῶν παλαιωτέρων : F. A. Carus (*Geschichte der Psychologie* 1808), Fr. Harm (*Die Philosophie in ihrer Geschichte I Psychologie* 1870), H. Siebeck (*Geschichte der Psychologie* 1880) ὑπάγονται εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν, τὴν ὁποῖαν καὶ γενετικὴν καλοῦμεν. Ὁσαύτως καὶ αἱ παρὰ τῶν συγχρόνων συγγραφεῖσαι ἱστορίαι τῆς ψυχολογίας, ἦτοι παρὰ τῶν Max Dessoir (*Abriss einer Geschichte der Psychologie* 1909) καὶ G. I. Brett (*A History of Psychology—ancient and Patristik* 1912). Ἐντὸς τῶν ὄρων τῆς αὐστηρῆς ἐπιστημονικῆς ψυχολογίας καὶ τῆς κριτικῆς μεθόδου περιορίζονται τὰ ἔργα τῶν : Sommer R. (*Grundzüge einer Geschichte der deutschen Psychologie und Aesthetik* 1892), Hall G. I. (*The Founders of modern Psychology* 1912), R. v. Hartmann (*Die moderne Psychologie* 1901), W. Wundt (*Die Philosophie im Beginn des 20 Jahrhunderts καὶ Grundzüge der physiologischen Psychologie ἐν ὑποσημειώσεσιν*), Volkmar v. Volkmar (*Lehrbuch der Psychologie* 1895), O. Külpe (*Grundriss der Psychologie* 1893), Mc Dougall W. (*Body and Mind a History and a Defence of animisme* 1911), Theod. Ribot (*Psychologie anglaise contemporaine* 1875 καὶ *Psychologie allemande contemporaine* 1885) G. Villa (*Psicologia contemporanea* 1911) καὶ Otto Klemm (*Ceschichte der Psychologie*

1911). 'Αντικειμενικώτερον τέλος, ἀλλ' άνευ μεγάλης έμβαθύνσεως και κριτικής έπεξεργασίας, έχουνι συγγραφή αι Ιστορίαι της ψυχολογίας των Κ. Ο. Beetz (Bücherschatz des Lehrers II Band A'. Geschichte der Psychologie im Abriss), W. I. Ruttman (Hauptergebnisse der Psychologie) κλπ.

Έκ των συγγραμμάτων τούτων, μεγαλειτερον κύρος εν τή συγχρόνῳ βιβλιογραφία της 'Ιστορίας της ψυχολογίας, έχουνι αι Ιστορίαι των Η. Siebeck, Max Dessoir (Geschichte der Psychologie και Abriss einer Geschichte d. Psychologie), Otto Klemm και G. S. Brett. 'Αλλ' ή μὲν Ιστορία του Siebeck Η. θεωρείται από πολλοῦ κατά τε την έκτασιν και κατά την Ιστοριογραφικήν μέθοδον άπληραιωμένη, ή δέ του G. I. Brett περιορισμένη εις θεωρίας φιλοσοφικάς της κλασσικής έποχής και του Μεσαίωvος. 'Ο Max Dessoir ως νεώτερος, την μὲν γενετικήν Ιστορίαν της ψυχολογίας περιορίζει εις Έγχειριδιον, όπου χωρίς να αναφέρεται εις πηγὰς και να προβαίνει εις αναγκαίας έρμηνείας και αναλύσεις εξιστορεῖ ψυχολογικάς θεωρίας από φιλοσοφικῆς άπόψεως, ενθ' την κριτικήν Ιστορίαν συγκεντρώνει εις τον 19ον αιώνα εν τῷ έτέρῳ συγγράμματι αὐτοῦ (Geschichte der Psychologie). Αι επί πρωτογόνων και μυθολογικῶν άντιλήψεων έρευναι αὐτοῦ εμφανίζουσι μεγάλα κενά, ή δέ διαίρεσις των σταδίων της εξέλιξεως, εις ψυχοδοφικάς θεωρίας εξέλισσομένας εις ψυχογνωστικάς και κατόπιν εις ψυχολογικάς, αποτελεί χαρακτηρισμόν επιπόλαιον και εξωτερικόν λόγω εκτιμήσεως του είδους της επιδράσεως, ήν εξέησκουν αι περί ψυχικοῦ και πνευματικοῦ βίου άντιλήψεις, και ουχι της αιτίας του σχηματισμοῦ αὐτῶν και της έκδηλώσεως εν τῷ περιεχομένῳ των παραμυθίων, των μύθων κλπ. 'Ο Otto Klemm παρακολουθῶν γενετικῶς την γένεσιν και εξέλιξιν των επιστημονικῶν και μόνον θεωριῶν παρέχει βεβαίως, όπως και ο Max Dessoir προκειμένου περί της μεσαιωνικῆς έποχής, σπουδαιότατον υλικόν. 'Αλλ' επειδή, άφ' ενός μὲν συνέγραψεν υπό περιορισμένους ὄρους της έκδοτικῆς έπιχειρήσεως «Wissenschaft und Hypothese» του Teubner (πράγμα τὸ ὅποιον αναγκάζει αὐτόν, λόγω του περιορισμένου χώρου, μόλις να θίγη τὰ διάφορα προσβλήματα και νάντιπαρέσχηται σπουδαιὰς λεπτομερείας), άφ' έτέρου δέ περιορισθη εις τὰς φιλοσοφικάς και τὰς άδστηρῶς επιστημονικάς θεωρίας, διά τουτο ή μὲν αιτιώδης και γενετική σχέση παρουσιάζεται έλλειπής ὅστω να μὴν φέρη εις εκτίμησιν και κατανόησιν της συντελουμένης εξέλιξεως εν τῷ ψυχικῷ και πνευματικῷ βίῳ, ή δέ κριτική αὐτοῦ έμβάθυνσις διά τουτο δέν φέρει εις έμβάθυνσιν εις τὰς σχέσεις και τὰς έκδηλώσεις της πραγματικότητος, ἀλλ' εις μελέτην θεωριῶν επιστημονικῶν. Έκ της Ιστορίας της ψυχολογίας του Otto Klemm έλλείπει επίσης και ο γενικώτατος χαρακτηρισμός της εξέλιξεως και των σταδίων αὐτῆς εν σχέσει και αναλογία προς την γένεσιν και εξέλιξιν της άτομικῆς συνειδήσεως, μόνης αποτελούσης την άφετηριαν μελέτης και του εν γένει πνευματικοῦ βίου, πράγμα τὸ ὅποιον ο έρβάρτιανός Ziller άλλοτε έτόνισεν, ήδη δέ Ισχύει εν τῇ ψυχολογία παραδεχομένη δύο έκδηλώσεις της ζωῆς κανονιζούσας και καθοριζούσας άλλήλας, ήτοι την άτομικήν συνείδησιν και τον εκ άνυβιόσεως εν τῇ κοινωνία πνευματικόν βίον. 'Ο εξ 'Αμερικῆς I. M. Baldwin (History of Psychology 1913) προσπαθεῖ διά καταλλήλων συνδυασμῶν και διαιρέσεως της ὕλης να επέκτεινῃ την Ιστορίαν της ψυχολογίας επί των εν γένει άντιλήψεων περί ψυχικοῦ και πνευματικοῦ βίου, των αποτελουσῶν έκδηλώσιν της εξέλιξεως της εν γένει πνευματικῆς ζωῆς, και να συσχετίσῃ την εξέλιξιν ταύτης

πρὸς τὴν γένεσιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς ἀτομικῆς οὐνεϊδήσεως. Αἱ ἀντιλήψεις ὅμως τούτου περὶ πρωτογόνου καὶ μυθολογικῆς ζωῆς, ὡς καὶ περὶ τοῦ εἴδους καὶ τοῦ τρόπου τῆς συμβαινούσης ἐξελίξεως, δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ τοὺς ἀμέσως ἐπιδρωῶντας παράγοντας τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ἡ προλογικὴ περίοδος λ. γ. ὑπ' ἣν κατατάσσει τὴν προσωκρατικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου θεωρίας, τυπικῶς δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ἐφ' ὅσον θὰ ἐπρόκειτο περὶ ἀνακαλύψεως τῆς περὶ ἐννοίας θεωρίας παρὰ τοῦ Σωκράτους, πραγματικῶς ὅμως ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ πνευματικοῦ βίου οὐδεμία περίοδος ἐμφανίζεται ἄνευ λογικῆς.

Ἐνεκα τῶν ἀνωτέρω ἐλλείψεων ἐν τῇ ὑπαρχούσῃ βιβλιογραφίᾳ τῆς ἱστορίας τῆς ψυχολογίας, καὶ χάριν τὴν ἀπαιτήσεων, ἃς προβάλλει ἡ σύγχρονος ἐξέλιξις ἐν τῇ ἐπιστῆμῃ τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἡ παρούσα ἱστορία τῆς ψυχολογίας ἠναγκάσθη νὰ ἀκολουθήσῃ ἴδιον σύστημα καὶ τρόπον ἐρεύνης. Ἐχουσα ὑπ' ὄψιν τὴν θεμελιώδη ιδιότητα τοῦ περιεχομένου ἑαυτῆς, καθ' ἣν ἡ γένεσις καὶ ἐξέλιξις τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου εἶναι ἐκδηλώσεις τῆς ἐν γένει ὑπαρχούσης ζωῆς κατ' ἴδιους τρόπους κανόνας καὶ συγχρόνως μέσον ἐξελίξεως τοῦ ἀτομικοῦ ψυχικοῦ βίου καὶ τοῦ κοινωνικοῦ πνευματικοῦ τοιοῦτου, ἀρχίζει τὴν ἐρευναν καὶ ἐξιστόρησιν ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς μὲν καὶ πρωτογόνου ἐκείνης καταστάσεως τῆς κοινωνίας, κατὰ τὴν ὁποίαν πενιχραὶ ἐκδηλώσεις ὑπάρξεως καὶ ἀρχαὶ ἐξελίξεως πνευματικοῦ βίου καὶ πολιτισμοῦ ἐμφανίζονται, ἀπὸ τῆς στοιχειωδেষτάτης δὲ μορφῆς τοῦ ἀτομικοῦ ψυχικοῦ βίου, τοῦ ἀκολουθοῦντος τὴν αὐτὴν ἐξέλιξιν. Τὴν ἐξέλιξιν ταύτην παρακολουθεῖ καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορφὰς καὶ σχέσεις καὶ χαρακτηρίζει διὰ σταδίων, ἅτινα ὡς μεταίχμιον τῆς μεταβάσεως τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς ἀπὸ μιᾶς καταστάσεως εἰς ἑτέραν, ἢ ἀπὸ ἑνὸς εἴδους ἀντιλήψεων εἰς ἄλλο, ἀποτελοῦσι σπουδαιότατον χαρακτηριστικὸν καὶ κανόνα ἀπαράβατον τῆς ἐκδηλώσεως καὶ τῶν σχέσεων τῆς ζωῆς. Αἱ φιλοσοφικαὶ θεωρίαι καὶ αἱ ἀκριβεῖς ἐπιστημονικαὶ ἐρευναι περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, ἀποτελοῦσιν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει χαρακτῆρα ὁρισμένου σταδίου ἐξελίξεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς, διερχομένης διὰ πρωτογόνων, μυθολογικῶν, φιλοσοφικομεταφυσικῶν, ἐμπειρικῶν κλπ. ἀντιλήψεων καὶ ἰδεωδῶν. Ἀναλόγως δὲ πρὸς τὰς ιδιότητας τοῦ περιεχομένου αὐτῆς καὶ συμφώνως πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς, ἡ παρούσα ἱστορία τῆς ψυχολογίας ἀκολουθεῖ γενετικὴν καὶ ἀναλυτικοσυνθετικὴν μέθοδον, ἥτοι περιγραφικὴν καὶ ἐρμηνευτικὴν, διὰ συγκρίσεως καὶ κριτικῆς καθοδηγοῦσαν εἰς κατανόησιν τῶν σχέσεων, ἰδιοτροπιῶν καὶ εἰς τὸν τρόπον παρατηρήσεως καὶ ἐρεύνης τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης ἀνταποκρίνεται καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ψυχολογίας πλουτίζει διὰ τελειοποιήσεως τῶν κατ' αὐτὴν.

Τοῦ λόγου γενομένου περὶ μεθόδων καὶ τρόπων συγγραφῆς ἱστορίας τῆς ψυχολογίας, ὡς προόδου τῶν ἀντιλήψεων περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ ὡς παραστάσεως τῆς συμβαινούσης ἐξελίξεως, ἐκφράζομεν ἐνταῦθα τὴν βαθεῖαν ἡμῶν εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν σοφὸν ἡμῶν καθηγητὴν Ο. F. Lipp, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν διδασκαλίαν καὶ τὰς ὁδηγίας ὁμολογουμένως πολλὰ ὀφείλομεν. Ἐπίσης ἐκφράζομεν τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν καὶ πρὸς τὸν ὑφηγητὴν καὶ βοηθὸν ἐν τῷ ψυχολογικῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ Πανεπιστημίου Ζυρίχης κ. I. Suter ὡς καὶ πρὸς τὰς Διευθύνσεις τῶν ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας Βιβλιοθηκῶν Zen-

tralbibliothek και Pestalozzinum, διὰ τὴν προθυμίαν χορηγίαν τῶν μέσων πρὸς μελέτην και προετοιμασίαν διὰ τὸ ἔργον τοῦτο.

Τὸ παρὸν σύγγραμμα, ἐλάχιστον δείγμα ἀπεριόριστου ἀγάπης και ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἡμῶν πατριδα, προσορίζεται νὰ ἴδῃ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὡς συμβολὴ εἰς τὴν νεοελληνικὴν πρόοδον ἐν τε τῇ θεωρητικῇ και ἐν τῇ ἐφαρμοσμένῃ ἐπιστήμῃ τῇ ἀφορώσῃ εἰς τὸν προανατολισμὸν τῆς ἀγωγῆς κυρίως πρὸς τὴν πραγματικότητα και τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν δυστυχῶς, πλὴν μεταφράσεως τῆς «*Psychologia contemporanea* 1911» τοῦ G. Villa σύγγραμμα τοῦ εἴδους τούτου δὲν ἐξεδόθη ἀκόμη. Ἄλλ' ἢ μὲν σύγχρονος ψυχολογία τοῦ Villa ὡς εἰσαγωγή εἰς τὰς θεωρίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καθ' ἣς ἐκυριάρχει ἡ σχολὴ τοῦ W. Wundt, δὲν εἶναι ἱστορία τῆς ψυχολογίας ὡς ἐννοοῦμεν και θέλομεν αὐτὴν ἐνταῦθα, ἢ ἔλλειψις δ' ἱστορίας τοιαύτης, ἐπειδὴ ἀποτελεῖ τὴν κυρίως αἰτίαν τοῦ νὰ μὴ καλλιεργῆται παρ' ἡμῖν αὐτενεργικῶς ἡ ψυχολογία, ἐπιβάλλει τὴν συγγραφήν τοιούτων βιβλίων.

Αἱ μεταφράσεις και τὰ κυκλοφοροῦντα ἔγχειρίδια ἐπαναλαμβάνουσι και διαιωνίζουσι τὰς θεωρίας τῆς Ἐρβιαντιανῆς σχολῆς εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ ψυχολογία και μετ' αὐτῆς και ἡ Παιδαγωγικὴ και Διδακτικὴ ἔχουσι σημεῖωσιν τοιαύτας προόδους, ὥστε νὰ εὐρίσκωνται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἐσφαλμένον μηχανισμόν τοῦ ψυχικοῦ βίου κατὰ τὸν Herbart, ὅπως θὰ εὐρίσκειτο εἰς ἀντίθεσιν ἢ σύγχρονος φυσικῆς πειραματικῆς και ἡ Χημεία, πρὸς τὴν Φυσικὴν Πειραματικὴν και τὴν Χημείαν τοῦ 17ου αἰῶνος!

Ἐὰρ ὅσον λοιπὸν ἡ κατάστασις αἴτιη πᾶν ἄλλο ἢ συγχρονηζόμενον ἐπιστημονικὸν βίον σημαίνει, διὰ κακῆς δ' ἐπιδράσεώς της ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς και τῆς διδασκαλίας συντελεῖ εἰς τὴν στασιμότητα και εἰς τὴν ἀδράνειαν τοῦ ἰσχυροτάτου τούτου παράγοντος τοῦ ἐθνικοῦ και κοινωνικοῦ βίου, βιβλία ὡς τὸ παρὸν, παρ' ὅλας τὰς ἐλλείψεις και ἀτελείας των, πληροῦσι σπουδαίαν ἔλλειψιν και ἀνάγκην ἐν τῇ συγχρόνῃ ἑλληνικῇ ἐπιστημονικῇ ἐξελίξει.

*Ἐγγραφοὺν ἐν Ἀθήναις ἀρχομένου 1927.

Γ. Π.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ι. Γενικός χαρακτήρ τῆς Ἱστορίας τῆς Ψυχολογίας.

α'. Ὅρισμός τῆς ἱστορίας τῆς ψυχολογίας καὶ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν ἐν γένει ἱστορίαν.

Ἡ ἱστορία τῆς ψυχολογίας, ὅπως καὶ πᾶσα ἄλλη ἱστορία, ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἀκένωτον πηγὴν τοῦ παρελθόντος, ἐρευνῶσα καὶ ἐρμηνεύουσα τοῦτο συμφώνως πρὸς τὸ ποῖόν, τὸ εἶδος τοῦ ὑποκειμένου καὶ τὰς κατευθύνσεις τῆς ἐπιστημονικῆς ψυχολογίας. Παρακολουθεῖ δηλαδὴ τὰς ἐν τῷ παρελθόντι ἐξελιχθείσας ἀντιλήψεις καὶ θεωρίας περὶ ψυχῆς καὶ ψυχικῶν λειτουργιῶν, ἢ περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, καὶ ἐφαρμοζουσα τὴν ἐπιστημονικὴν ἐμβάθυνσιν καὶ ἐπεξεργασίαν, προσπαθεῖ νὰ ἀνεύρη τὰ αἷτια καὶ τὸ εἶδος τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως, ὡς καὶ τοὺς νόμους ἢ κανόνας, οὓς αὕτη ἀκολουθεῖ. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ ἱστορία τῆς ψυχολογίας εἶναι βεβαίως ἱστορία εἰδικῆς τινος ἐπιστήμης καὶ γνώσεως, ὅπως καὶ ἡ ἱστορία τῶν Μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, τῆς Χημείας, τῆς Ἰατρικῆς κλπ., καὶ ὑπάγεται εἰς τὴν γενικὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην, τὴν ἀσχολουμένην εἰς τὸ παρελθόν, ὡς σύνολον καὶ ἐρμηνεύουσαν αὐτὸ φιλοσοφικῶς. Ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον τῶν εἰδικῶν ἱστορικῶν ἐπιστημῶν παρουσιάζει παραλλαγὰς πλάτους καὶ ἐκτάσεως ἀναλόγως πρὸς τὸ περιεχόμενον καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἐξιστορουμένης ἐπιστήμης. Οὕτω ἡ ἱστορία τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν διαφέρει τῆς ἱστορίας τῆς Χημείας κατὰ τὴν ἔκτασιν, ὅπως καὶ ἡ ἱστορία τῶν Μαθηματικῶν τῆς ἱστορίας τῆς Μουσικῆς, διότι ὑπὸ διάφορον μορφήν, ἔκτασιν καὶ ὑπὸ διάφορον τρόπον ἐκάστη τῶν ἱστοριῶν τούτων ἐξετάζει τὸ παρελθόν συντρέχουσα εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς γενικῆς ἐννοίας περὶ τῆς συντελουμένης ἐξελίξεως καὶ προόδου ἐν τῇ ζωῇ καὶ ἐν τῇ φύσει.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην, καὶ ἡ ἔκτασις, ὡς καὶ τὸ εἶδος τοῦ περιεχομένου τῆς ἱστορίας τῆς ψυχολογίας καθορίζονται κατ' ἀνα-

λογίαν πρὸς τὸ εἶδος τοῦ περιεχομένου καὶ πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς με-
θόδους τῆς ψυχολογίας. Αὕτη ὅμως, εἴτε ὑπὸ τὸν μανδύαν τῆς φιλο-
σοφίας, εἴτε καὶ ὡς ἀνεξάρτητος ἐπιστήμη, περιεχόμενον ἔχει πάντοτε
τὰ κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰς φυσικὰς λειτουργίας καὶ τὰ γεγονότα,
φαινόμενα τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. ἅτινα διὰ περι-
γραφῆς, συγκρίσεως καὶ ἐρμηνείας προσπαθεῖ νὰ παρουσιάσῃ ὡς ἐκδη-
λώσεις τῆς ἐν γένει ζωῆς, ἣ ὅποια παντοῦ καὶ πάντοτε εὐρίσκεται ἀντι-
μέτωπος πρὸς τὴν εἰς μηχανικοὺς νόμους ὑποκειμένην φύσιν. Ἡ ἱστο-
ρία τῆς τριταύτης ψυχολογικῆς ἐπιστήμης, ὡς ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἐξι-
στόρησιν τῶν περὶ συνειδήσεως καὶ πνευματικῆς ζωῆς ἀντιλήψεων καὶ
θεωριῶν, κατ' ἑκτασιν μὲν τοῦ περιεχομένου πρέπει νὰ ὑπερβαίῃ πά-
σας τὰς εἰδικὰς ἐπιστήμας, ὡς πρὸς τὴν σημασίαν δὲ τὴν ἐπιστημονι-
κὴν, πρέπει νὰ θεωρῆται πυρὴν τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης, ἐφ' ὅσον τὸ
ἐκ γεγονότων, πράξεων, καταστάσεων καὶ ἀντιλήψεων διαδοχικῶν, περι-
εχόμενον ταύτης οὐδὲν ἄλλο ἀποτελεῖ, εἰ μὴ ἐκδηλώσεις ζωῆς ἐξελισσο-
μένης. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν τῇ φύσει γινόμενα καὶ τὰ λαμβάνοντα χώραν
ἐν αὐτῇ μηχανικὰ καὶ βιολογικὰ φαινόμενα κυρίως δὲν εἶναι ἄλλο τι,
παρὰ ἀντικειμενικὴ βίασις, ἐφ' ἧς ἀναπτύσσεται ἡ ψυχικὴ καὶ πνευμα-
τικὴ ἡμῶν λειτουργία, εἴτε ὡς ἀτόμων σχηματιζόντων ἐμπειρίαν, εἴτε
ὡς κοινωνιῶν ἐκ τῆς ἀντικειμενικῆς ταύτης βιάσεως ἀναπτυσσομένων ἀν-
τιλήψεις, ἰδεώδη καὶ πολιτισμῶν, ὅπου ἀντικατοπτρίζεται ὁ βαθμὸς τῆς
πνευματικῆς ἀκμῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως. Λαμβάνοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὅτι,
τόσον τὰ φυσικὰ φαινόμενα ὡς ἀντικειμενικὴ βίασις, ὅσον καὶ τὰ ἐν
ἡμῶν συμβαίνοντα καὶ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ αἱ καταστάσεις, ὅπως
καὶ αἱ θεωρίαι καὶ ἀντιλήψεις περὶ αὐτῶν, ἐν τῇ συνειδήσει καὶ τῇ
πνευματικῇ ζωῇ κυρίως ἐκδηλοῦνται καὶ ἐξελίσσονται, ὀφείλομεν νὰ πα-
ραδεχθῶμεν ὅτι καὶ ἡ ἱστορία ὑπὸ τὴν γενικὴν αὐτῆς μορφήν, κατὰ
βάθος εἶναι ἐμβιάθουσισ εἰς τὰ κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ παρακολούθησις
διὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἱστορικῶν γεγονότων τῆς συντελουμένης ἐξελίξεως καὶ
προόδου ἐν τῇ συνειδήσει καὶ ἐν τῷ ἐν γένει πνευματικῷ βίῳ. Κατ' αὐ-
τὸν τὸν τρόπον ἡ ἱστορία ἀπεικονίζουσα καὶ παριστῶσα τὸ παρελθὸν
καὶ ἐπιδιόκουσα τὴν λελογισμένην ἐμβιάθουσιν εἰς τὰ κατ' αὐτό, πα-
ρουσιάζεται ὑπὸ μορφήν ψυχολογίας τινος πρακτικῆς, τῆς ὅποιας τὴν
θεωρητικὴν βᾶσιν καὶ τὰ ἀξιώματα ἔρχεται νὰ θέσῃ διὰ φιλοσοφικῆς
ἐπεξεργασίας τοῦ περιεχομένου αὐτῆς ἡ ψυχολογία (1) κατὰ τὴν σύγχρο-
νον ἐποχὴν ἀντικαταστήσασα τὴν λεγομένην φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας.

(1) Ὅπως πᾶσα γνῶσις εἰς ἀρχαιοτέρας ἐποχὰς ὑπήγετο εἰς τὴν φιλοσοφίαν

“Ὅπως τίθεται τὸ ζήτημα, ἢ γενικὴ ἱστορία, ὅπως καὶ αἱ ἱστορίαι τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν ἢ ἄλλης εἰδικῆς γνώσεως, ἐξαιρέσει τοπικῶν ζητημάτων καὶ λεπτομερειῶν, κατὰ τὰς γενικὰς γραμμὰς παρέχουσι κυρίως τὴν ὕλην πρὸς ψυχολογικὴν ἔρευναν καὶ ἐρμηνεῖαν τῆς λειτουργίας καὶ ἐξελέξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ἄλλὰ καὶ ἡ τοιαύτη ψυχολογικὴ ἔρευνα καὶ ἐρμηνεῖα ὡς ὑποκειμένη εἰς τοὺς ἐξ ἀλληλεπιδράσεως κόσμου καὶ ζωῆς, χρόνου καὶ τόπου, περιορισμοὺς καὶ ὑποχρεωμένην διὰ τοῦτο νὰ ἀκολουθῆ τὸν αἰώνιον τῆς βαθμιαίας ἐξελίξεως νόμον, ἀποτελεῖ ἀναμφιβόλως ἱστορικὴν σειρὰν τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας ἀντιλήψεων περὶ γενέσεως καὶ ἐξελίξεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀτομικῆς συνειδήσεως. Ἡ σειρὰ αὕτη τῶν διαδεχομένων ἀλλήλας ἀντιλήψεων περὶ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ βίου ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τῆς ἱστορίας τῆς ψυχολογίας διακρινομένης οὕτω, τῆς μὲν γενικῆς ἱστορίας, ὅχι κατὰ τὴν ἔκτασιν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον ἐπεξεργασίας τοῦ παρελθόντος, ὅπερ ἐν ταῦθα λαμβάνεται ὡς λειτουργία συντελουμένη διὰ γεγονότων, ἀγώνων, ἀλληλεπιδράσεων καὶ ἀντιλήψεων, τῶν λοιπῶν δὲ ἱστοριῶν τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὴν ἔκτασιν, ἐφ’ ὅσον τὸ περιεχόμενον τούτων δύναται νὰ ἀποτελέσῃ καὶ περιεχόμενον ἐκείνης, καὶ κατὰ τὸν τρόπον ἐπεξεργασίας καὶ ἐρμηνείας τοῦ κοινῆς αὐτῆς περιεχομένου.

β'. Τὸ προεπιστημονικὸν καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν στάδιον τῆς ψυχολογίας.

Παρὰ τὴν τοιαύτην ὁμῶς ἰδιότητα καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς ἡ Ἱστορία τῆς ψυχολογίας θεωρεῖται συνήθως ἱστορία ὠρισμένης ἐπιστήμης, τῆς ψυχολογίας, καὶ προκειμένου περὶ ἀρχῆς καὶ ἐκτάσεως αὐτῆς, ἀκολουθεῖ τὴν εὐρύτητα ἢ στενότητα τῆς ἐννοίας, ὑφ’ ἣν λαμβάνεται ἡ ἐπι-

---

καὶ εἰς τὴν μεταφυσικὴν, οὕτω καὶ ἡ ψυχολογία καὶ μετ’ αὐτῆς ἡ ἐπιστημονικὴ παρακολούθησις τῆς γενέσεως, καὶ ἐξελίξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου περιλαμβάνετο εἰς τὸ γενικὸν τῆς φιλοσοφίας περιεχόμενον ὑπὸ δύο μορφάς :

- 1) Ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας διὰ τῆς λεγομένης θεωρίας τῆς γνώσεως, τῆς λογικῆς καὶ τῶν περὶ ψυχῆς καὶ συνειδήσεως θεωριῶν.
- 2) Ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας, ὅπου ἐγένετο προσπάθεια νὰ εὐρεθῶσι λογικαὶ σχέσεις καὶ νόμοι τῆς διὰ τοῦ κοινωνικοῦ βίου ἐκδηλουμένης πνευματικῆς ζωῆς, ἐξελίξεως καὶ προόδου. Ἡ φιλοσοφία αὕτη τῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγ. Αὐγουστίνου, τοῦ Jean Battista Vico μέχρι τοῦ Hegel ἐκαλλιεργεῖτο χάριν, τόσον τῆς φιλοσοφίας, ὅσον καὶ τῆς πολιτειολογίας. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Aug. Comte ἀντικατεστάθη διὰ τῆς Κοινωνιολογίας (Soziologie) καὶ ἀργότερον διὰ τοῦ W. Wundt διὰ τῆς Λαοψυχολογίας.

στημονική ψυχολογία. Ἐὰν δηλαδή περιορίζηται ἡ ἔννοια τῆς ἐπιστημονικῆς ψυχολογίας εἰς τὴν δι' ἀκριβοῦς παρατηρήσεως, μαθηματικοῦ ὑπολογισμοῦ καὶ πειράματος σχηματιζομένην γνῶσιν (ὅπως συμβαίνει εἰς τὰς θετικὰς λεγομένας ἐπιστήμας) τότε καὶ ἡ ἱστορία αὐτῆς κατ' ἀνάγκην εἶναι βραχυτέρα καὶ περιορισμένη. Ἐὰν ὁμως εἰς τὸ πλάτος τῆς ἔννοιᾶς τῆς ἐπιστήμης περιλαμβάνωμεν καὶ πάσας τὰς προηγηθείσας τῆς αὐστηρῶς ἐπιστημονικῆς παρατηρήσεως καὶ ἐρεῦνης, ἀντιλήψεις, τότε ἡ ἱστορία τῆς ἐπιστήμης ταύτης λαμβάνει μεγάλην ἔκτασιν καὶ ἀρχεται ἀπὸ τῶν πρωτογόνων καὶ προϊστορικῶν ἐκείνων ἀντιλήψεων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξελέξεως τῆς γνώσεως ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Διὰ τὴν ἀνακάλυψιν λοιπὸν ὀρθῆν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἐκτάσεως, τὴν ὁποῖαν πρέπει νὰ δώσωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ψυχολογίας, ὀφείλομεν νὰ ἐκτιμήσωμεν δεόντως τὸ τε προεπιστημονικὸν ὡς καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτῆς στάδιον, καὶ διὰ τὴν εὐκολυνθῶμεν εἰς τοῦτο, ἀνατρέχομεν εἰς ἐπιστήμας λαβούσας διὰ νόμων, ἀξιωμάτων καὶ κανόνων ἀπαραβιάτων σταθερωτέραν τῆς ψυχολογίας μορφήν. Ἡ Ἀστρονομία, ἡ Χημεία, ἡ Ἰατρικὴ, ἡ Γεωλογία καὶ αἱ ἄλλαι φυσικαὶ ἐπιστήμαι διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν διεπόντων αὐτὰς νόμων ἐχωρίσθησαν τῆς προεπιστημονικῆς περιόδου καὶ περιώρισαν τὴν περαιοτέρω ἐξέλιξιν των καὶ κατὰ συνέπειαν καὶ τὴν ἱστορίαν των, εἰς τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ διὰ τῶν νόμων τούτων ἐδόθη εἰς αὐτὰς αὐστηρὸς ἐπιστημονικὸς χαρακτήρ. Ἡδὴ ἡ προηγηθεῖσα τῆς Ἀστρονομίας Ἀστρολογία, ἡ πρὸ τῆς ἐπιστημονικῆς Γεωλογίας μυθολογικὴ Κοσμογονία, ὁ πρὸ τῆς ἐπιστημονικῆς Χημείας ἀλχημισμὸς κλπ. δὲν ἀποτελοῦσιν ἀπαραίτητα κεφάλαια τῶν ἐπιστημῶν τούτων. Μελετᾶται ὁμως καὶ ἡ Ἀστρολογία, ὅπως καὶ ἡ μυθολογικὴ Κοσμογονία, ἡ ἀλχημεία κλπ. διὰ τὴν κατανουηθῆ ἡ γενικῶς εἰς τὰς ἀντιλήψεις, εἰς τὰ ἰδεώδη καὶ γενικῶς εἰς τὸν πολιτισμὸν λαβοῦσα χώραν ἐξέλιξις καὶ πρόοδος.

Ἐνῶ ὁμως τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰς ἐπιστήμας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι δι' ἀνακαλύψεως νόμων, ἀξιωμάτων σταθερῶν κλπ. διέκοψαν τὴν ἐπαφήν των πρὸς τὰς προεπιστημονικὰς ἀντιλήψεις καὶ τὸ παρελθόν των, δὲν φαίνεται νὰ ἰσχύη τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὰς ἐπιστήμας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι δὲν ὑπήχθησαν εἰς τοιοῦτους νόμους, ὅπως εἶναι αἱ πνευματικαὶ ἐπιστήμαι. Ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ λ. χ. ὀφείλει νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὰς πρωτογόνους καὶ τὰς προϊστορικὰς καταστάσεις, ὅπως καὶ ἡ γλωσσολογία, διότι ἀμφότεραι ἔχουσιν ἀνάγκην νὰ παρακολουθήσωσι γενετικῶς τὴν γενομένην ἐξέλιξιν, ἵνα ἐπὶ ταύτης στηρίξωσι τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρμηνείαν. Αὐτὸ τοῦτο ἰσχύει βεβαίως καὶ διὰ τὴν Κοινωνιολογίαν καὶ τὴν

Ἀνθρωπολογίαν, αἱ ὁποῖαι περιορίζουσι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς. Ἄν δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ προεπιστημονικὸν παρελθὸν ἔχη μεγίστην σημασίαν διὰ τὰς ἐπιστήμας ταύτας, αἱ ὁποῖαι εἶναι εἰδικώτεραι καὶ μᾶλλον περιορισμένου περιεχομένου, κατὰ μείζονα βεβαίως λόγον ἰσχύει τοῦτο καὶ διὰ τὴν ψυχολογίαν, ἣ ὁποῖα ἀσχολεῖται εἰς τὴν γένεσιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ συνόλου τῆς πνευματικῆς ζωῆς, εἴτε ἐν τῷ κοινωνικῷ βίῳ καὶ τῇ ἐμπειρίᾳ, εἴτε ἐν τῷ ἀτομικῷ ψυχικῷ βίῳ καὶ τῇ λειτουργίᾳ τῆς συνειδήσεως. Ἄλλα καὶ ἂν θελήσωμεν νὰ διακρίνωμεν καὶ νὰ χωρίσωμεν αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴν ψυχολογίαν ἀπὸ προεπιστημονικὴν τοιαύτην, εἶναι ἀδύνατον νὰ εὑρωμεν γεγονός, χρονικὴν περίοδον ἢ ἄλλο σημεῖον, κατὰ τὸ ὁποῖον (ὅπως συνέβη εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας δι' ἀνακαλύψεως τῶν νόμων ἔλξεως, βαρύτητος κλπ.) νὰ ἐδόθη ἐντελῶς νέα καὶ ἀντίθετος τροπὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν. Αὕτη, ὅφ' οἰανδήποτε ἐπιστημονικὴν μορφήν καὶ ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, βασίζεται εἰς προεπιστημονικὰς καὶ εἰς συνύφασμένας πρὸς τὴν φιλοσοφίαν θεωρίας καὶ ἀντιλήψεις κατὰ τρόπον μάλιστα τοιοῦτον, ὥστε στοιχεῖα καὶ αὐτῆς τῆς νεωτάτης ψυχολογίας οὐχὶ σπανίως νὰ ἀπαντῶνται εἰς παλαιωτάτας ἀντιλήψεις.

Εἰς τὴν «Ὀπτικὴν» τοῦ ἀραβοῦ φιλοσόφου Ἀλχατζέν⁽¹⁾ (1296) λ. γ. ἀπαντῶμεν σκέψεις περὶ τοιοῦ ἀισθημάτων καὶ περὶ τῶν εἰδώλων καταπληκτικῶς ὁμοιοζούσας πρὸς θεωρίας ψυχολόγων τῆς σχολῆς τοῦ Schelling. Ὁ ψυχικὸς μηχανισμὸς καὶ αἱ περὶ μνήμης θεωρίαι τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπαναλαμβάνονται σχεδὸν αὐτούσαι εἰς τὴν κατὰ τὸν Wolff ψυχολογίαν τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ εἰς τὰ περὶ μηχανισμοῦ τῶν παραστάσεων ἐν τῇ ἐρβαρτιανῇ ψυχολογίᾳ. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς πειραματικῆς μεθόδου καὶ ἡ διὰ τῆς φυσιολογίας τῶν αἰσθήσεων προσπάθεια πρὸς ἐρμηνείαν τῶν ψυχικῶν φαινομένων, μᾶς ἀναγκάζουσι βεβαίως νὰ παραδεχθῶμεν ὡς ἀρχὴν τῆς νεωτέρας ψυχολογίας τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἄλλ' ἡ περὶ σχηματισμοῦ τῆς ἐμπειρίας θεωρία τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁπότε ἀνεπτύχθησαν καὶ σπουδαιόταται θεωρίαι περὶ ἀτομικῆς ψυχολογίας καὶ ψυχιατρικῆς, μεταφέρει τὴν ἀρχὴν τῆς ψυχολογίας εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον. Ἐάν, ὅπως πολλοὶ ψυχολόγοι νομίζουσιν, ὁ John Locke κυρίως κατέγινεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, τῶν παραστάσεων καὶ εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ἐσωτερικῆς λεγομένης αἰσθήσεως (συνειδήσεως) τότε καὶ ἡ ψυχολογία, ἡ αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴ, ἀρχεται ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἄλλὰ μήπως καὶ ὁ Καρτέ-

(1) Περὶλ. O. Klemm Geschichte d. Psychologie.

σιος δὲν κατέγινεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς συνειδήσεως; Ἐὰν πάλιν, ἀντὶ τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας τὴν ἐμπειρικὴν τοιαύτην θελήσωμεν νὰ περιβάλωμεν διὰ τοῦ αὐστηρῶς ἐπιστημονικοῦ μανδύου, τότε ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπιστημονικῆς ψυχολογίας μεταφέρεται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰ-
ῶνος, ὅποτε ἔζησεν ὁ ἐμπειρικὸς ψυχολόγος Ludovicus Vives. Ἄλλ' ὁ Siebeck εὗρίσκει ἀρχὰς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας καὶ εἰς τὸν μεσαίωνα, ὁπόθεν εὐκόλως δοκίμασα νὰ μεταφέρωμεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας εἰς τὸν Ἀριστοτέλην.

Ἄνεξαρτήτως ὅμως τούτων, καὶ αὐτὴ ἡ πειραματικὴ ψυχολογία, ἡ διὰ τῆς φυσιολογίας μέτρησις τῶν ψυχικῶν φαινομένων καὶ ἡ διὰ πα-
ρομοίων μέσων παρεκκολούθησις τῆς συμβαινούσης λειτουργίας καὶ τῆς συντελομένης ἐξελίξεως ἐν τῷ πνευματικῷ καὶ τῷ ψυχικῷ βίῳ, δὲν δύ-
νανται νὰ διεκδικήσωσι τὴν ἐπιστημονικὴν ἀκριβείαν καὶ τὴν σταθερό-
τητα. Ἡ πειραματικὴ ἔρευνα εἶναι ἔμμεσος τρόπος παρεκκολούθησεως
καὶ οὐχὶ πλήρης καὶ ἀλιάνθιαστος μέθοδος ἐρμηνείας τῶν ψυχικῶν, τῶν
πνευματικῶν φαινομένων καὶ τῆς λειτουργίας τῆς συνειδήσεως, πῶς δὲ
τρόπος ὑπολογισμοῦ ἐκ τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευμα-
τικοῦ βίου, μόνον κατὰ προσέγγισιν καὶ κατὰ πιθανότητα φέρει εἰς τὴν
πραγματικότητα καὶ τὴν ἀλήθειαν. Ἐπομένως ἡ ψυχοφυσικὴ καὶ ἡ πει-
ραματικὴ ψυχολογία δὲν εἶναι ἄλλο τι, εἰμὴ τρόπος ἐρμηνείας τῆς λει-
τουργίας καὶ τῆς ἐξελίξεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου, προ-
ερχόμενος—καὶ διὰ τοῦτο συμφωνῶν—ἐκ τῶν ἐν γένει περὶ κόσμου
καὶ ζωῆς ἀντιλήψεων τοῦ παρόντος. Αὐτὸ τοῦτο δύναται νὰ λεχθῆ καὶ
διὰ τὰς ἐπίσης ἰσχυροῦσας ἰδεαλιστικὰς καὶ ἐμπειρικὰς θεωρίας τὰς ἐρ-
μηνευούσας τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν καὶ τὸν πνευματικὸν βίον διὰ τοῦ
ἰδιοτρόπου καὶ ἀνεξαρτήτου τῆς ἐκδηλώσεως καὶ τῆς λειτουργίας τῆς
συνειδήσεως (Th. Lipps κλπ.).

γ'. Τὸ περιεχόμενον τῆς Ἱστορίας τῆς Ψυχολογίας κατὰ τὰς ἰδιότητας αὐτοῦ καὶ ὁχέσεις.

Διὰ πάντα ταῦτα λοιπὸν ἀναγκαζόμεθα νὰ ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν
τὸ μακρότατον προεπιστημονικὸν στάδιον τῆς ψυχολογίας, διότι δι'
αὐτοῦ καὶ μόνου δοκίμασα ἀσφαλέστερον νὰ ἐκτιμῶμεν τὴν συντελε-
σθεῖσαν πρόοδον καὶ νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὰ κατὰ τὸν ψυχικὸν καὶ πνευ-
ματικὸν βίον. Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων δὲ καὶ ἡ ἱστορία τῆς ψυχολογίας ἄρ-
χεται ὄχι πλέον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἡ ψυχολογία ἀρχίζει νὰ μορ-
φώνηται εἰς ἰδιαιτέρον κλάδον καὶ νὰ χωρίζηται τῆς φιλοσοφίας, ἀλλ'
ἀπὸ τῆς πρωτογόνου καὶ προϊστορικῆς καταστάσεως τοῦ ψυχικοῦ καὶ

τοῦ πνευματικοῦ βίου καὶ τῶν τοιούτων περὶ τούτου ἀντιλήψεων, ὅπου εὐρίσκονται αἱ ῥίζαι καὶ αἱ βάσεις τῆς μυθολογικῆς ψυχολογίας, εἰς ἣν στηρίζεται ἡ φιλοσοφικὴ καὶ μεταφυσικὴ ψυχολογία, ἐξ ἧς ἐπήγαγεν ἡ νεωτέρα καὶ ἐπιστημονικὴ, ἡ χωρισθεῖσα βαθμηδὸν τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀποτελέσασα ἴδιον κλάδον, ὁ ὁποῖος ὁμως, λόγῳ ἐμβαθύνσεως τῆς ἐπιστήμης εἰς τὰ κατὰ τὸν ἀνθρώπον ὑπὸ τε τὴν ἀτομικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν αὐτοῦ μορφήν καὶ εἰς τὰ κατὰ τὸν πολιτισμὸν ὡς ἐκδήλωσιν ἐξελισσομένων ἀντιλήψεων περὶ κόσμου καὶ ζωῆς καὶ ἰδεωδῶν, ἐγενικεύθη ἐπὶ τοσαῦτον, ὥστε νὰ περιλάβῃ τὴν περιγραφὴν, τὴν σύγκρισιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῆς λειτουργίας καὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς εἴτε ὑπὸ τύπον ἀντιλήψεων καὶ ἰδεωδῶν—κοινωνικῶν καὶ ὁμαδικῶν,—εἴτε ὑπὸ μορφήν λειτουργούσης συνειδήσεως καὶ ψυχικοῦ βίου. Λόγῳ τῆς φύσεως καὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ περιεχομένου τῆς ψυχολογίας καὶ ἡ ἱστορία ταύτης διαφέρει τῆς ἱστορίας τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν καὶ ὑποχρεοῦται διὰ τοῦτο νὰ ἀκολουθῇ ἄλλας μεθόδους ἐρεῦνης, διαιρέσεων, περιγραφῶν, ἐρμηνειῶν κλπ. Τοῦτο δὲ πάλιν, διότι εἶναι ὑποχρεωμένη, ἀπ' ἑνὸς μὲν νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν τὰς περὶ πνευματικῆς ζωῆς καὶ ψυχικοῦ βίου ἐξελισσομένας ἀντιλήψεις, ἀπ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐρμηνεύῃ ταῦτα, διὰ παρακολουθήσεως καὶ συνδυασμοῦ πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πνευματικοῦ βίου ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ ἀτομικῇ συνειδήσει τῇ ἀποτελούσῃ ἰδιαίτεράν ὄντοτητα καὶ ἐνότητα, ὅπως καὶ ἡ ἐκ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς πηγάζουσα γενικὴ συνείδησις ὑπὸ μορφήν ἀντιλήψεων καὶ ἰδεωδῶν.

Τὸ πλάτος τοῦτο τῆς ἱστορίας τῆς ψυχολογίας, τὸ ὁποῖον, λόγῳ τοῦ συναφασμένου πρὸς πάσας τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, περιεχομένου τῆς ψυχολογίας, παρουσιάζει αὐτὴν, ἀπ' ἑνὸς μὲν ὡς ἱστορίαν τῆς συντελουμένης προόδου εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου καὶ ὡς κοινωνίας, ἀπ' ἑτέρου δ' ὡς ἱστορίαν τῆς ἐξελίξεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς καὶ τρίτον ὡς ἱστορίαν τῆς ψυχολογίας, δίδει κατ' ἀνάγκην εἰς αὐτὴν καὶ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ βάρους, ἥτοι μεθόδου, διαιρέσεως κλπ. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δ' αὐτῆς ἡ ἱστορία τῆς ψυχολογίας βεβαίως δὲν δύναται νὰ περιορισθῇ εἰς περιγραφὴν ἀπλῶν θεωριῶν καὶ ἀντιλήψεων διαδεχομένων ἀλλήλας, ἀλλὰ συγκριτικὴν καὶ κριτικὴν μελέτην καὶ ἐμβάθυνσιν εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐκδήλωσιν καὶ ἐξέλιξιν τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἐν τῷ ἀτόμῳ καὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἡ ψυχολογία ἡ συστηματικὴ, οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ ἐρευνα καὶ ἐμβάθυνσις εἰς τὰ κατὰ τὴν γένεσιν, τὰς σχέσεις καὶ τὴν ἐξέλιξιν συνειδήσεως καὶ πνευματικοῦ βίου, διὰ τοῦτο

ἀκριβῶς καὶ ἡ ἱστορία τῆς ψυχολογίας φέρει τὸν χαρακτήρα γενικωτέρας ψυχολογίας περιγραφούσης, συγκρινούσης, κρινούσης καὶ ἐρμηνεύουσας τὰς σχηματιζομένας καὶ ἐξελισσομένας ἀντιλήψεις περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου καὶ ἀποτελούσης διὰ τοῦτο τὴν ἑτέραν βίαν τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης, τὴν στηρίζουσαν τὰς περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου ἀντιλήψεις ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμιας τὰς περιεχούσας τὰς περὶ φύσεως ἀντιλήψεις ἐν τῇ ἐξελίξει των. Ἡ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὑπὸ μορφὴν ψυχολογίας τῆς ψυχολογικῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ψυχολογούσης ἀνθρωπότητας ἐμφανιζομένη ἱστορία τῆς ψυχολογίας, ἔχει ἀναγκαστικῶς νὰ παλαίσῃ πλὴν τῶν ἄλλων καὶ πρὸς τὴν ἐξῆς ἐκ τοῦ χαρακτήρος αὐτῆς προκύπτουσαν σοβαρὰν δυσκολίαν. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ὁ συγγραφεὺς τοιαύτην ἱστορίαν τῆς ψυχολογίας δὲν εἶναι δυνατὸν ἀντικειμενικῶς ὅλως καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν συναισθημάτων καὶ διαθέσεων του νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ παρακολουθῇ τὰς διαδεχομένας ἀλλήλας καὶ ἐξελισσομένας ἀντιλήψεις, κινδυνεύει δι' ἐκτιμήσεως ἀνίσου καὶ καθ' ὑπερβολὴν τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου παράγοντος, νὰ μὴ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ τῆς ἱστορίας τῆς ψυχολογίας. Οἱ λεγόμενοι ὕλισται, ἰδεαλισται, ἐμπειρισται, πραγματισται κλπ. δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένοι τοιοῦτου τινος κινδύνου ὅταν συγγράφωσιν ἱστορίαν τῆς ψυχολογίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ ὅλως παράταξις θεωριῶν, ἡ περιγραφὴ συστημάτων καὶ ἡ διὰ συγκρίσεως κριτικὴ καὶ ἐρμηνεῖα ὑφίστανται ὅπως εἰρησθήσονται ἐπίδρασιν προσωπικῶν ἀντιλήψεων καὶ διαθέσεων. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἀπαιτεῖται ἡ ἀπὸ ἀδιαφιλονικητῶν καὶ ἀληθῶν πάντοτε βάσεων ἀρχή. Τοιαῦτα δὲ βάσεις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ψυχολογίας εἶναι ἡ συμβαίνουσα ἐξέλιξις καὶ ἡ ἀρχὴ ταύτης, ἡ ἰδιότροπος ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς ὑπὸ μορφὴν συνειδήσεως μὲν ἐν τῷ ἀτόμῳ, πνευματικοῦ δὲ βίου ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἡ συμβαίνουσα ἀλληλεπίδρασις ζωῆς καὶ φύσεως, ἀτόμου, κοινωνίας καὶ φύσεως, καὶ ἡ ὑπάρχουσα στενὴ σχέσηισ παραλθόντος, παρόντος καὶ μέλλοντος.

2. Αἱ ἀντιλήψεις περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου.

α'. Γενικαὶ ἀμετηρίαι καὶ κατευθύνσεις αὐτῶν.

Ἡ παρακολούθησις τῆς ἐξελίξεως τῶν ἀντιλήψεων περὶ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου φέρει τὴν ἱστορίαν τῆς ψυχολογίας, ὀπισθοδρομικῶς μὲν μέχρι τῶν πρώτων ἐκείνων ἀρχῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἱστορία ἰσχύει νὰ ὀδηγήσῃ, ἡ ἀρχαιολογία καὶ ἡ ἀνθρωπολογία μολὺς προδιανοητικῶς.